

บันทึก

เรื่อง สถานภาพของมหาลัยวังชีวิต

ทบวงมหาวิทยาลัยได้มีหนังสือ ที่ ทม ๐๒๐๗/๒๐๕๕๘ ลงวันที่ ๔ กันยายน ๒๕๓๙ ถึงสำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกาสรุปความได้ว่า ทบวงมหาวิทยาลัยประสงค์จะขอให้คณะกรรมการกฤษฎีกาพิจารณาสถานภาพของมหาลัยวังชีวิตที่กองทัพนวัตกรรมมูลนิธินักสันติอโศกได้จัดตั้งขึ้น โดยมีความเป็นมาดังนี้

๑. กองทัพนวัตกรรมมูลนิธิ นักสันติอโศก ได้จัดตั้งมหาลัยวังชีวิต ณ หมู่บ้านราชธานีอโศก หมู่ ๑๐ ตำบลบึงใหม่ อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๓๙ เพื่อเป็นหน่วยงานจัดการศึกษาให้แก่สมาชิกของชุมชนที่เป็นเด็กด้อยโอกาสทางการศึกษา และในปีการศึกษา ๒๕๓๙ ได้เปิดสอนหลักสูตรเทคโนโลยีชีวภาพทางกลีกรรมและสิ่งแวดล้อม (Agricultural and Environmental Biotechnology) โดยมีข้อบังคับว่าด้วยการศึกษาชั้นปริญญาบัตร พ.ศ.๒๕๓๙ ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม ๒๕๓๙ เป็นแนวทางดำเนินงาน ทั้งนี้ กองทัพนวัตกรรมมูลนิธิไม่ได้ขอใบอนุญาตจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาเอกชน และไม่ได้ขออนุญาตเปิดดำเนินการหลักสูตรดังกล่าวจากทบวงมหาวิทยาลัย

๒. ทบวงมหาวิทยาลัยในฐานะหน่วยงานของรัฐที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาได้มอบหมายให้เจ้าหน้าที่เดินทางไปมหาลัยวังชีวิตเมื่อวันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๓๙ เพื่อศึกษาข้อเท็จจริง จากการสอบถามอาจารย์ที่รับผิดชอบการจัดการศึกษาหลักสูตรดังกล่าว และการตรวจสอบเอกสารของมหาลัยวังชีวิตปรากฏว่า

๒.๑ มหาลัยวังชีวิตรับนิสิตซึ่งเป็นผู้สำเร็จการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย อายุไม่ต่ำกว่า ๑๕ ปี และผู้สำเร็จการศึกษาต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนปลายอายุไม่ต่ำกว่า ๒๐ ปี จำนวน ๓๖ คน เข้าศึกษาในหลักสูตรเทคโนโลยีชีวภาพทางกลีกรรมและสิ่งแวดล้อม ในภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๓๙ ซึ่งเป็นปีแรกของการเปิดดำเนินการหลักสูตรดังกล่าว

๒.๒ ข้อบังคับว่าด้วยการศึกษาชั้นปริญญาบัตร พ.ศ.๒๕๓๙ และหลักสูตรเทคโนโลยีชีวภาพทางกลีกรรมและสิ่งแวดล้อม ได้กำหนดระบบการศึกษาการคิดหน่วยกิต จำนวนหน่วยกิตรวม ระยะเวลาการศึกษา โครงสร้างหลักสูตรคุณสมบัติของผู้เข้าศึกษา เกณฑ์การวัดผลการศึกษา และการสำเร็จการศึกษา ซึ่งมีลักษณะเช่นเดียวกับแนวทางการจัดการศึกษาตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี พ.ศ.๒๕๓๒ ของทบวงมหาวิทยาลัยเกือบทุกประการ สิ่งที่แตกต่างกันอย่างเด่นชัดมีเพียงประการเดียวคือ ผู้สำเร็จการศึกษาจากหลักสูตรตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรระดับปริญญาตรี พ.ศ.๒๕๓๒ ของทบวงมหาวิทยาลัยจะได้รับปริญญาบัตร ส่วนผู้สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรของมหาลัยวังชีวิตจะได้รับปริญญาบัตรหรืออนุปริญญาบัตร ซึ่งมหาลัยวังชีวิตกำหนดขึ้น โดยไม่ได้รับการรับรองคุณวุฒิจากหน่วยราชการใด ๆ

๒.๓ อาจารย์ผู้รับผิดชอบการจัดการศึกษาของมหาลัยวังชีวิตได้ยืนยันกับ

เจ้าหน้าที่ของทบวงมหาวิทยาลัยว่า กองทัพนวัตกรรมมูลนิธิไม่ประสงค์จะขออนุญาตจัดตั้งมหาวิทยาลัยวังชีวิตเป็นสถาบันอุดมศึกษาเอกชน และไม่ประสงค์จะขออนุญาตเปิดดำเนินการหลักสูตรเทคโนโลยีชีวภาพทางกลีกรรมและสิ่งแวดล้อมจากทบวงมหาวิทยาลัย โดยอ้างว่า “มหาวิทยาลัยวังชีวิต” ไม่ใช่ “มหาวิทยาลัย” ลักษณะการจัดตั้งและการจัดการศึกษาแตกต่างจากสถาบันอุดมศึกษาทั่วไป โดยเฉพาะการไม่มอบปริญญาบัตรแก่ผู้สำเร็จการศึกษา และการไม่ขอให้สำนักงาน ก.พ.รับรองคุณวุฒิของผู้สำเร็จการศึกษา ดังนั้น จึงมีสิทธิและเสรีภาพในการดำเนินการตามบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ซึ่งอยู่นอกเหนือขอบเขตความรับผิดชอบของทบวงมหาวิทยาลัย

๓. ทบวงมหาวิทยาลัยได้มอบหมายให้สำนักกิจการสถาบันอุดมศึกษาเอกชน ศึกษา วิเคราะห์กฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง และสรุปความเห็นเสนอคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิของทบวงมหาวิทยาลัยพิจารณาสถานภาพของมหาวิทยาลัยวังชีวิตต่อไป

๔. สำนักกิจการสถาบันอุดมศึกษาเอกชนได้วิเคราะห์กฎหมาย ระเบียบ และข้อบังคับที่เกี่ยวข้อง เปรียบเทียบกับข้อบังคับและหลักสูตรของมหาวิทยาลัยวังชีวิตซึ่งปรากฏดังนี้

๔.๑ มหาวิทยาลัยวังชีวิตเป็นสถาบันที่จัดตั้งขึ้นเพื่อจัดการศึกษาแก่สมาชิกของชุมชนโดยเฉพาะ โดยไม่ได้จัดตั้งขึ้นตามมาตรา ๖^๑ แห่งพระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พ.ศ.๒๕๒๒ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ มีเจตนารมณ์ที่จะเป็นสถานศึกษาที่ไม่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐและได้รับผู้สำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่าชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน ๓๖ คน เข้ารับการศึกษาในหลักสูตรที่กำหนดขึ้น ในภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๓๙

๔.๒ มหาวิทยาลัยวังชีวิตได้กำหนดเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรเทคโนโลยีชีวภาพทางกลีกรรมและสิ่งแวดล้อม ในระดับปริญญาบัตร ดังนี้

๔.๒.๑ ระบบการศึกษาของมหาวิทยาลัยวังชีวิต เป็นระบบทวิภาคหนึ่งภาคการศึกษาปกติมีระยะเวลาการศึกษาไม่น้อยกว่า ๑๕ สัปดาห์ เช่นเดียวกับระบบการศึกษาที่ทบวงมหาวิทยาลัยกำหนด และภาคฤดูร้อนมีระยะเวลาการศึกษาไม่น้อยกว่า ๖ สัปดาห์ ในขณะที่ทบวงมหาวิทยาลัยกำหนดให้สถาบันอุดมศึกษากำหนดระยะเวลาและจำนวนหน่วยกิตสำหรับภาคฤดูร้อน โดยมีสัดส่วนเทียบเคียงกันได้กับการศึกษาภาคปกติ ส่วนการคิดหน่วยกิตของมหาวิทยาลัยวังชีวิตไม่มีข้อมูลการคิด แต่ได้เทียบค่ารายวิชาภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติ และสารนิพนธ์ เป็น ๓ หรือ

^๑มาตรา ๖ แห่งพระราชบัญญัตินี้มิให้ใช้บังคับแก่

(๑) มหาวิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษาที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายว่าด้วยมหาวิทยาลัยหรือสถาบันอุดมศึกษานั้น

(๒) วิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษาอื่นที่จัดตั้งขึ้นโดยกระทรวง ทบวงกรม

(๓) วิทยาลัยและสถาบันอุดมศึกษาที่จัดตั้งขึ้นโดยคณะสงฆ์เพื่อการศึกษาของสงฆ์ โดยเฉพาะ

(๔) สถาบันอุดมศึกษาที่จัดตั้งขึ้นตามสนธิสัญญาหรือความตกลงระหว่างรัฐบาลไทยกับทบวงการชำนัญพิเศษแห่งสหประชาชาติ หรือรัฐบาลต่างประเทศ

๖ หน่วยกิต

๔.๒.๒ หลักสูตรปริญญาบัตรของมหาวิทยาลัยวังชีวิต มีจำนวนหน่วยกิตรวมไม่น้อยกว่า ๑๓๐ หน่วยกิต ส่วนหลักสูตรอนุปริญญาบัตร มีจำนวนหน่วยกิตรวมไม่น้อยกว่า ๗๐ หน่วยกิต ระยะเวลาการศึกษาตลอดหลักสูตรรวม ๔ ปี ในขณะที่หลักสูตรปริญญาตรี (๔ ปี) ที่ทบวงมหาวิทยาลัยกำหนด มีจำนวนหน่วยกิตรวมไม่น้อยกว่า ๑๒๐ หน่วยกิต และอย่างมากไม่เกิน ๑๕๐ หน่วยกิต ให้ใช้เวลาศึกษาอย่างมากไม่เกิน ๘ ปีการศึกษาสำหรับหลักสูตรที่เรียนเต็มเวลา และอย่างมากไม่เกิน ๑๒ ปีการศึกษาสำหรับหลักสูตรที่เรียนไม่เต็มเวลา

๔.๒.๓ มหาวิทยาลัยวังชีวิตได้แบ่งโครงสร้างหลักสูตรออกเป็นหมวดวิชาพื้นฐานทั่วไป จำนวนหน่วยกิตรวม ๖๐ หน่วยกิต และหมวดวิชาเฉพาะด้าน จำนวนหน่วยกิตรวม ๗๒ หน่วยกิต ในขณะที่ทบวงมหาวิทยาลัยได้แบ่งเป็นหมวดวิชาศึกษาทั่วไป จำนวนหน่วยกิตรวมไม่น้อยกว่า ๒๐ หน่วยกิต และหมวดวิชาเฉพาะหลักสูตรปริญญาตรี (๔ ปี) จำนวนหน่วยกิตรวมไม่น้อยกว่า ๙๐ หน่วยกิต

๔.๒.๔ มหาวิทยาลัยวังชีวิต รับนิสิตจากบุคคลที่มีคุณสมบัติเป็นผู้สำเร็จการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย และอายุไม่ต่ำกว่า ๑๕ ปี หรือผู้ไม่สำเร็จการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย ต้องอ่านออกเขียนได้ อายุไม่ต่ำกว่า ๒๐ ปี (ไม่มีสิทธิขอรับปริญญาบัตร) ต้องเป็นผู้สมาทานศีล ๘ รับประทานอาหารมังสวิรัตินิเวศน์ไม่เกินวันละ ๒ มื้อ และต้องอยู่ประจำพื้นที่หรือประจำสถานที่ฝึกงานตามกำหนดกิจกรรมแต่ละวิชา ในขณะที่หลักสูตรปริญญาตรี (๔ ปี ๕ ปี และไม่น้อยกว่า ๖ ปี) ของทบวงมหาวิทยาลัยจะรับผู้สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายหรือเทียบเท่า

๔.๒.๕ ตามหลักสูตรของมหาวิทยาลัยวังชีวิต นิสิตจะต้องเรียนครบตามจำนวนหน่วยกิตที่กำหนดของหลักสูตร ผู้ที่สอบตกวิชาในหมวดวิชาเฉพาะด้านจะต้องลงทะเบียนเรียนวิชานั้นซ้ำจนกว่าจะสอบผ่าน ส่วนผู้ที่สอบตกวิชาในหมวดวิชาพื้นฐาน จะต้องเลือกเรียนวิชาอื่น หรือขอทำรายงานการศึกษาเพิ่มเติม ในขณะที่หลักสูตรที่ทบวงมหาวิทยาลัยกำหนด นิสิตจะต้องเรียนครบตามจำนวนหน่วยกิตที่กำหนดของแต่ละหลักสูตรและต้องได้แต้มระดับคะแนนเฉลี่ยสะสมไม่ต่ำกว่า ๒.๐๐ จากระบบ ๔ แต้มระดับคะแนน ส่วนการตัดสินผ่านการศึกษาแต่ละวิชานั้น มหาวิทยาลัยวังชีวิตกำหนดว่าจะต้องไม่ต่ำกว่า C หรือพอใช้ หรือ ๒.๐๐ ซึ่งเป็นเช่นเดียวกับระบบการวัดผลของทบวงมหาวิทยาลัย

๔.๒.๖ มหาวิทยาลัยวังชีวิตได้กำหนดชื่อคุณวุฒิของผู้สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรเป็นปริญญาบัตรสำหรับผู้สำเร็จมัธยมศึกษาตอนปลายและเรียนจบตลอดหลักสูตร และอนุปริญญาบัตรสำหรับผู้ไม่สำเร็จมัธยมศึกษาตอนปลายและเรียนจบหลักสูตร ในขณะที่ทบวงมหาวิทยาลัยกำหนดให้เป็นปริญญาตรี

๕. สำนักกิจการสถาบันอุดมศึกษาเอกชนได้ประมวลสรุปผลการพิจารณาต่อทบวงมหาวิทยาลัยว่า มหาวิทยาลัยวังชีวิตมีสถานภาพเป็นสถาบันอุดมศึกษาเอกชนตามมาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พ.ศ.๒๕๒๒ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ และกองทัพอธรรมมุณีนิธิจะต้องได้รับอนุญาตจากทบวงมหาวิทยาลัยให้

จัดตั้งมหาวิทยาลัยชีวิตเป็นสถาบันอุดมศึกษาเอกชนก่อนจึงจะขออนุญาตเปิดดำเนินการหลักสูตรเทคโนโลยีชีวภาพทางกสิกรรมและสิ่งแวดล้อมได้ต่อไป

๖. ทบวงมหาวิทยาลัยได้เสนอผลการวิเคราะห์ และความเห็นเบื้องต้น ต่อ คณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน ๔ ท่าน เพื่อพิจารณาสรุปสถานภาพของมหาวิทยาลัยชีวิต ตาม ประเด็นปัญหาข้อ ๑ ซึ่งกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิได้มีความเห็นเป็น ๒ ประการดังนี้

๖.๑ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ ๓ ท่าน เห็นว่า มหาวิทยาลัยชีวิตไม่มีสถานภาพ เป็นสถาบันการศึกษา แต่มีลักษณะเป็นชุมชนอุดมคติ หากการจัดการศึกษามีวงจำกัดอยู่เฉพาะใน ชุมชน และไม่ต้องการให้หน่วยราชการใด ๆ รับรองคุณวุฒิของผู้สำเร็จการศึกษา ย่อมมีสิทธิ เสรีภาพในการดำเนินการ โดยอยู่นอกเหนือจากการกำกับดูแลของหน่วยราชการใด ๆ

๖.๒ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิอีก ๑ ท่าน และสำนักกิจการสถาบันอุดมศึกษา เอกชนมีความเห็นร่วมกันว่า

๖.๒.๑ มหาวิทยาลัยชีวิตมีสถานภาพเป็นสถาบันการศึกษาเนื่องจาก จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดการศึกษาแก่สมาชิกในชุมชนอย่างชัดเจนจึงต้องอยู่ภายใต้การ กำกับดูแลของรัฐตามความในมาตรา ๖๕ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๓๔ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๕) พุทธศักราช ๒๕๓๘

๖.๒.๒ การอ้างว่า “มหาวิทยาลัยชีวิต” ไม่ใช่ “มหาวิทยาลัย” เพราะไม่ ประสงค์จะให้หน่วยราชการใด ๆ รับรองคุณวุฒิของผู้สำเร็จการศึกษาแต่ลักษณะการจัดตั้งสถาบัน และการเปิดดำเนินการหลักสูตรเทคโนโลยีชีวภาพทางกสิกรรมและสิ่งแวดล้อม ได้ดำเนินการไป ตามแนวทางของกฎหมาย ระเบียบและข้อบังคับของทบวงมหาวิทยาลัย อย่างชัดเจน จึงสามารถ สรุปได้ว่า มหาวิทยาลัยชีวิตมีสถานภาพเป็นสถาบันอุดมศึกษาเอกชนตามความในมาตรา ๕ แห่ง พระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พ.ศ.๒๕๒๒ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติฯ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕

เนื่องจากความเห็นของคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ และสำนักกิจการ สถาบันอุดมศึกษาเอกชน ซึ่งเป็นหน่วยงานของทบวงมหาวิทยาลัยไม่เป็นไปในทิศทางเดียวกัน ประกอบกับไม่เคยมีกรณีเช่นนี้ให้เป็นแนวทางในการพิจารณามาก่อน ทบวงมหาวิทยาลัยจึงขอให้ คณะกรรมการกฤษฎีกาพิจารณาว่า มหาวิทยาลัยชีวิตมีสถานภาพเป็นสถาบันอุดมศึกษาหรือไม่ อย่างไร เพื่อทบวงมหาวิทยาลัยจะได้กำหนดบทบาทและหน้าที่ต่อกรณีนี้ได้อย่างถูกต้องและ เหมาะสมต่อไป

คณะกรรมการกฤษฎีกา (กรรมการร่างกฎหมาย คณะที่ ๓) ได้รับฟังคำชี้แจง จากผู้แทนทบวงมหาวิทยาลัย (สำนักงานปลัดทบวง) ได้ความเพิ่มเติมว่า ประเด็นที่ ทบวงมหาวิทยาลัยประสงค์จะขอหารือ คือ มหาวิทยาลัยชีวิตมีสถานภาพเป็นสถาบันอุดมศึกษา เอกชนตามกฎหมายว่าด้วยสถาบันอุดมศึกษาเอกชน หรือไม่ ดังนั้น กรณีขอหารือของ ทบวงมหาวิทยาลัยนี้จึงมีประเด็นที่ต้องพิจารณาว่า การดำเนินกิจการของมหาวิทยาลัยชีวิตเข้าข่าย

เป็น “สถาบันอุดมศึกษาเอกชน” ตามพระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พ.ศ.๒๕๒๒ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ หรือไม่

คณะกรรมการกฤษฎีกา (กรรมการร่างกฎหมาย คณะที่ ๓) ได้พิจารณาข้อหาหรือตั้งกล่าว โดยได้รับฟังคำชี้แจงข้อเท็จจริงจากผู้แทนทบวงมหาวิทยาลัย (สำนักงานปลัดทบวง) ผู้แทนกระทรวงศึกษาธิการ (สำนักงานปลัดกระทรวงและสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ) และผู้แทนกระทรวงมหาดไทย(กรมการปกครอง) ประกอบกับได้พิจารณาเอกสารและกฎหมายที่เกี่ยวข้องแล้วเห็นว่า มาตรา ๑๐^๒ แห่งพระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พ.ศ. ๒๕๒๒ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ได้บัญญัติห้ามมิให้ผู้ใดจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาเอกชน เว้นแต่จะได้รับใบอนุญาตจากรัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัยโดยคำแนะนำของคณะกรรมการสถาบันอุดมศึกษาเอกชน และมาตรา ๑๕^๓ แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวได้บัญญัติให้การเปิดดำเนินการในสาขาวิชาใดในสถาบันอุดมศึกษาเอกชนจะกระทำได้อต่อเมื่อได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการสถาบันอุดมศึกษาเอกชน หากผู้ใดฝ่าฝืนจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาเอกชนโดยไม่ได้รับใบอนุญาตหรือผู้ได้รับใบอนุญาตผู้ใดไม่ขอรับความเห็นชอบในการเปิดดำเนินการในสาขาวิชาใดต้องได้รับโทษตามมาตรา ๙๐^๔ หรือมาตรา ๙๑^๕ และตามมาตรา ๕ แห่งพระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชนพ.ศ.๒๕๒๒ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ได้นิยามคำว่า “สถาบันอุดมศึกษาเอกชน”^๖ ไว้หมายความว่า “สถานศึกษาของเอกชนที่ให้การศึกษาระดับ

^๒มาตรา ๑๐ ห้ามมิให้ผู้ใดจัดตั้ง หรือเปลี่ยนชื่อสถาบันอุดมศึกษาเอกชนหรือเปลี่ยนประเภทสถาบันอุดมศึกษาเอกชนตามมาตรา ๙ เว้นแต่จะได้รับใบอนุญาตจากรัฐมนตรีโดยคำแนะนำของคณะกรรมการสถาบัน

การขอใบอนุญาตและการออกใบอนุญาตตามวรรคหนึ่งให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎทบวง

^๓มาตรา ๑๕ การเปิดดำเนินการในสาขาวิชาใดในสถาบันอุดมศึกษาเอกชนจะกระทำได้อต่อเมื่อได้รับความเห็นจากคณะกรรมการสถาบัน

การขอเปิดดำเนินการในสาขาวิชา และการให้ความเห็นชอบในการเปิดดำเนินการในสาขาวิชา ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่กำหนดในกฎทบวง

^๔มาตรา ๙๐ ผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๑๐ วรรคหนึ่ง ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งปี หรือปรับไม่เกินห้าแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

^๕มาตรา ๙๑ ผู้รับใบอนุญาตผู้ใดไม่ปฏิบัติตามมาตรา ๑๕ วรรคหนึ่งต้องระวางโทษปรับไม่เกินหนึ่งหมื่นบาท

^๖มาตรา ๕ ในพระราชบัญญัตินี้

“ล”

“ล”

“สถาบันอุดมศึกษาเอกชน” หมายความว่า สถานศึกษาของเอกชนที่ให้การศึกษาระดับอุดมศึกษาแก่นักศึกษาทุกผลัดรวมกันเกินเจ็ดคนขึ้นไป

“ล”

“ล”

“นักศึกษา” หมายความว่า ผู้สำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่าชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการหรือตามที่กระทรวงศึกษาธิการเทียบเท่าซึ่งเข้ารับการศึกษาน

อุดมศึกษาแก่นักศึกษาทุกผลัดรวมกันเกินเจ็ดคนขึ้นไป” ซึ่งคำว่า”อุดมศึกษา” นั้น มีความหมายว่า เป็นการศึกษาในระดับสูงกว่ามัธยมศึกษา” และคำว่า “นักศึกษา” นั้น มาตรา ๕^๔ แห่งพระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พ.ศ.๒๕๒๒ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ได้ให้คำนิยามไว้ว่า หมายถึง ผู้สำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่าชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการหรือตามที่กระทรวงศึกษาธิการเทียบเท่า หรือผู้ซึ่งสภาสถาบันอุดมศึกษาเอกชนอนุมัติให้เข้ารับการศึกษาได้ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดในกฎทบวงและโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสถาบันอุดมศึกษาเอกชน ดังนั้น คำว่า”สถาบันอุดมศึกษาเอกชน” ตามพระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชนฯ จึงหมายถึง สถานที่ที่เอกชนจัดให้มีการศึกษาอบรมในระดับสูงกว่ามัธยมศึกษาแก่ผู้ที่สำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่าชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการหรือตามที่กระทรวงศึกษาธิการเทียบเท่า หรือผู้ซึ่งสภาสถาบันอุดมศึกษาเอกชนอนุมัติให้เข้ารับการศึกษาได้ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดในกฎทบวงและโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสถาบันอุดมศึกษาเอกชนทุกผลัดรวมกันเกินเจ็ดคนขึ้นไป และมาตรา ๙^๕ แห่งพระราชบัญญัติดังกล่าวได้กำหนดให้สถาบันอุดมศึกษาเอกชนมีสามประเภท คือ มหาวิทยาลัย สถาบัน และวิทยาลัย ซึ่งแต่ละประเภทจะมีลักษณะเป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขตามที่กำหนดในกฎทบวง และกฎทบวงฉบับที่ ๒ (พ.ศ.๒๕๒๕) ออกตามความในพระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พ.ศ.๒๕๒๒ ได้กำหนดลักษณะของวิทยาลัยให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้ คือ (ก) ดำเนินการให้การศึกษาในด้านวิชาการและวิชาชีพชั้นสูงในบางสาขาวิชา (ข) ดำเนินการให้การศึกษาเพื่อให้ประกาศนียบัตร อนุปริญญา ปริญญาในชั้นที่ไม่สูงกว่าปริญญาโท และประกาศนียบัตรบัณฑิต และ (ค) มีภารกิจด้านการสอน และการผลิตบัณฑิต และอาจกระทำการกิจเกี่ยวกับการวิจัย หรือการให้บริการทางวิชาการแก่สังคม หรือการทะนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมของชาติด้วยก็ได้

สำหรับกรณีที่หารือมานี้ ข้อเท็จจริงปรากฏว่า กองทัพอรรถมุขนิธิ สำนักสันติอโศก เป็นนิติบุคคลประเภทมูลนิธิ ซึ่งพันเอก จำลอง ศรีเมือง ได้ระบุตำแหน่งเลขาธิการนายกรัฐมนตรีในหนังสือจากทำเนียบรัฐบาล ลงวันที่ ๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๔ ถึงเลขาธิการ

สถาบันอุดมศึกษาเอกชน หรือผู้ซึ่งสภาสถาบันอนุมัติให้เข้ารับการศึกษาได้ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดในกฎทบวงและโดยความเห็นชอบของคณะกรรมการสถาบัน

๑๗๑

๑๗๑

^๔ความหมายตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕ พิมพ์ครั้งที่ ๕ พ.ศ. ๒๕๓๘ หน้า ๙๕๓.

^๕โปรดดูเชิงอรรถที่ (๖)

^๕มาตรา ๙ สถาบันอุดมศึกษาเอกชนมีสามประเภท คือ

(๑) มหาวิทยาลัย

(๒) สถาบัน

(๓) วิทยาลัย

ลักษณะของมหาวิทยาลัย สถาบัน และวิทยาลัย ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์วิธีการและเงื่อนไขที่กำหนดในกฎทบวง

คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติขอจดทะเบียนใบอนุญาตสมาคมหรือองค์การตามมาตรา ๑๕^{๑๐} แห่งพระราชบัญญัติวัฒนธรรมแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๔๘๕ และเลขธิการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (นายชงค์ วงษ์จันทร์) ได้ออกใบอนุญาตจัดตั้งสมาคมหรือองค์การให้ในวันรุ่งขึ้น คือ เมื่อวันที่ ๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๔ หลังจากนั้น กองทัพนวัตกรรมมูลนิธิได้จดทะเบียนเป็นนิติบุคคลประเภทมูลนิธิตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ไว้กับนายทะเบียนมูลนิธิกรุงเทพมหานคร (ปลัดกระทรวงมหาดไทย) โดยมีวัตถุประสงค์ตามตราสารมูลนิธิ กองทัพนวัตกรรมหมวดที่ ๒ ข้อ ๔ รวม ๔ ข้อ ซึ่งข้อ ๔.๑ ระบุว่าไว้ว่าเพื่อ “ส่งเสริมการศึกษา ปฏิบัติ และเผยแพร่สัจธรรมในพระพุทธศาสนา”

กองทัพนวัตกรรมมูลนิธิ สำนักสันติอโศก ปัจจุบันตั้งอยู่ที่บ้านเลขที่ ๕๘๐/๒ ซอย สงวนสุข ถนนพระราม ๕ เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร มีพลตรี จำลอง ศรีเมือง เป็นประธานกรรมการมูลนิธิ^{๑๑} และได้จัดตั้งมหาวิทยาลัยวังชีวิตขึ้นโดยใช้ชื่อโครงการสถาบันอุดมศึกษา มหาลัยวังชีวิต ซึ่งปรากฏตามเอกสารเผยแพร่ของมูลนิธิในวันเปิดสถาบันอุดมศึกษา มหาลัยวังชีวิต เมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๓๙ ว่า กองทัพนวัตกรรมมูลนิธิได้จัดตั้งสถาบันอุดมศึกษา มหาลัยวังชีวิต ขึ้นที่ หมู่บ้านราชธานีอโศก หมู่ ๑๐ ตำบลบึงไทย อำเภวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี และเปิดรับสมัครบุคคลทั่วไปที่สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายและมีอายุไม่ต่ำกว่า ๑๕ ปี หรือผู้ไม่สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายและมีอายุไม่ต่ำกว่า ๒๐ ปี และมีคุณสมบัติอื่นตามที่กำหนดไว้ในข้อ ๖^{๑๒} ของข้อบังคับว่าด้วยการศึกษาชั้นปัญญาบัตร พ.ศ.๒๕๓๙ ซึ่งออกโดยประธานมหาวิทยาลัยวังชีวิต (พลตรี จำลอง ศรีเมือง) ขึ้นทะเบียนเป็นนิสิตของสถาบัน เข้าศึกษาในระดับสูงกว่าชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายในหลักสูตรเทคโนโลยีชีวภาพทางกลีกรรมและสิ่งแวดล้อม (Agricultural and Environmental Biotechnology) โดยมีรายละเอียดของหมวดวิชาที่บังคับให้เรียนรวมทั้งกำหนดจำนวนหน่วยกิตรวมที่จะถือว่าสำเร็จการศึกษา และมีการจัดระบบ

^{๑๐}มาตรา ๑๕ สมาคมหรือองค์การใดซึ่งมีวัตถุประสงค์เกี่ยวกับงานของสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ ไม่ว่าจะได้ตั้งอยู่ก่อนแล้วหรือไม่ก็ตาม ต้องได้รับอนุญาตจากสภาวัฒนธรรมแห่งชาติก่อนจึงจะดำเนินการจัดตั้งตามกฎหมายหรือดำรงอยู่ต่อไปได้ และเมื่อได้ตั้งขึ้นหรือดำรงอยู่แล้ว ให้อยู่ในความควบคุมของสภานี้

^{๑๑}ปรากฏตามหนังสือให้อำนาจจัดตั้ง เปลี่ยนแปลงมูลนิธิ (แบบ ม.น.๒) ซึ่งนายทะเบียนมูลนิธิกรุงเทพมหานคร (อธิบดีกรมการปกครอง ปฏิบัติราชการแทนปลัดกระทรวงมหาดไทย) ออกให้เมื่อวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๕๓๙

^{๑๒}ข้อ ๖ คุณสมบัติของผู้มีสิทธิเข้าศึกษา

๖.๑ สำเร็จการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย และอายุไม่ต่ำกว่า ๑๕ ปี

๖.๒ ผู้ที่ไม่สำเร็จการศึกษามัธยมศึกษาตอนปลาย ต้องมีอายุไม่ต่ำกว่า ๒๐ ปี และต้องอ่านออกเขียนได้ นิสิตในกรณีนี้ ไม่มีสิทธิขอรับปัญญาบัตรรับรองการศึกษา

๖.๓ สมาทานศีล ๘

๖.๔ รับประทานอาหารไม่เกินวันละ ๒ มื้อ และเป็นอาหารมังสวิรัต

๖.๕ อยู่ประจำพื้นที่ หรือประจำสถานที่ฝึกงานตามกำหนดกิจกรรมแต่ละวิชา

๖.๖ สุขภาพแข็งแรง ไม่มีโรคติดต่อร้ายแรง โดยมีใบรับรองแพทย์

การศึกษาโดยแบ่งปีการศึกษาออกเป็น ๒ ภาคการศึกษาปกติ ภาคที่ ๑ (๕ มิถุนายน - ๓๑ ตุลาคม) และภาคที่ ๒ (๑ ธันวาคม - ๓๐ เมษายน) รวมทั้งอาจมีภาคฤดูร้อน ภาคการศึกษาปกติมีระยะเวลาเรียนไม่น้อยกว่า ๑๕ สัปดาห์ และภาคฤดูร้อนมีระยะเวลาเรียนไม่น้อยกว่า ๖ สัปดาห์ กำหนดการเรียนการสอนเป็นรายวิชา แต่ละวิชามีค่า ๓ หรือ ๖ หน่วยกิต ประกอบด้วย ภาคทฤษฎี ภาคปฏิบัติและสารนิพนธ์ และเมื่อนิสิตซึ่งสำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่ามัธยมศึกษาตอนปลายผ่านการวัดผลการศึกษาแต่ละวิชาครบตามหลักสูตร จำนวนหน่วยกิตรวมไม่น้อยกว่า ๑๓๐ หน่วยกิต ระยะเวลาศึกษา ๔ ปี จะมีสิทธิขอรับปริญญาบัตร หรือนิสิตซึ่งไม่สำเร็จการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายผ่านการวัดผลการศึกษาแต่ละวิชาครบตามหลักสูตรจำนวนหน่วยกิตรวมไม่น้อยกว่า ๗๐ หน่วยกิต ระยะเวลาศึกษา ๔ ปี จะมีสิทธิขอรับอนุปริญญาบัตร ซึ่งในการเปิดรับ นิสิตเข้ารับการศึกษานี้ในปีแรก ภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๓๙ นี้ สถาบันอุดมศึกษา มหาลัษังชีวิต ได้รับนิสิตไว้จำนวน ๓๖ คน แต่ทบวงมหาวิทยาลัยไม่สามารถหาเอกสารหลักฐานและผู้แทน ทบวงมหาวิทยาลัย (สำนักงานปลัดทบวง) ไม่สามารถยืนยันได้ว่านิสิตจำนวนดังกล่าวมีผู้ที่สำเร็จ การศึกษาไม่ต่ำกว่าชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวนเกินกว่า ๗ คนขึ้นไปหรือไม่ เพราะถ้าหากมี ผู้สำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่าชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวนเกินกว่า ๗ คนขึ้นไป ก็ต้องถือว่า สถาบันอุดมศึกษา มหาลัษังชีวิต มีสถานภาพเป็นสถาบันอุดมศึกษาเอกชนตามมาตรา ๕^{๓๓} แห่ง พระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พ.ศ.๒๕๒๒ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติ สถาบันอุดมศึกษาเอกชน (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ ประเภท “วิทยาลัย” ตามหลักเกณฑ์ที่กำหนด ไว้ในกฎทบวง ฉบับที่ ๒ (พ.ศ.๒๕๓๕) ซึ่งออกตามความในพระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษา เอกชน พ.ศ.๒๕๒๒ แม้ว่าสถาบันอุดมศึกษา มหาลัษังชีวิต จะเรียกบัตรที่แสดงวิทยฐานะของ ผู้สำเร็จการศึกษาว่า “ปริญญาบัตร” และ “อนุปริญญาบัตร” แต่ก็อ่านเจตนาได้ว่าเพื่อหลีกเลี่ยง หลักเกณฑ์ที่กฎทบวงดังกล่าวกำหนดไว้ เช่นเดียวกับการใช้คำว่า “มหาลัษัง” แทนคำว่า “มหาวิทยาลัย” ทั้งๆ ที่คำว่า “มหาลัษัง” มิได้มีการบัญญัติศัพท์ไว้ในพจนานุกรมแต่อย่างใด ทั้งนี้ เพราะถ้าพิจารณาจากพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๒๕ พิมพ์ครั้งที่ ๕ พุทธศักราช ๒๕๓๘ ที่ได้ให้ความหมายของคำว่า “ปริญญา”^{๓๔} ว่า หมายความว่า ชั้นความรู้ชั้นมหาวิทยาลัยซึ่ง ประสาทให้แก่ผู้ที่สอบไล่ได้ตามที่กำหนดไว้ และคำว่า “ปริญญาบัตร”^{๓๕}ว่า หมายความว่า บัตรที่ แสดงวิทยฐานะของผู้สำเร็จการศึกษามีศักดิ์และสิทธิระดับปริญญาแล้ว ดังนั้น “ปริญญาบัตร” ที่ สถาบันอุดมศึกษา มหาลัษังชีวิต ออกให้แก่ผู้สำเร็จการศึกษาตามหลักสูตรก็เห็นได้ว่ามีเจตนาให้ มีความหมายทำนองเดียวกับ “ปริญญาบัตร”

^{๓๓}โปรดดูเชิงอรรถที่ (๖)

^{๓๔}“ปริญญา หมายถึง ความกำหนดรู้ ความหยั่งรู้ ความรู้รอบ ชั้นความรู้ชั้นมหาวิทยาลัยซึ่ง ประสาทให้แก่ผู้ที่สอบไล่ได้ตามที่กำหนดไว้ ถ้าประสาทแก่ผู้ทรงวิทยาคณะหรือผู้มีเกียรติตามที่เห็นสมควร เรียกว่า ปริญญากิตติมศักดิ์

^{๓๕}“ปริญญาบัตร หมายถึง บัตรที่แสดงวิทยฐานะของผู้สำเร็จการศึกษามีศักดิ์และสิทธิระดับ ปริญญา

อนึ่ง สำหรับกรณีตามมาตรา ๔๐^{๑๖} และมาตรา ๖๕^{๑๗} ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๓๔ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๕) พ.ศ.๒๕๓๘ นั้น แม้ว่ามาตรา ๔๐เป็นเรื่องเกี่ยวกับสิทธิของปวงชนชาวไทยในการรับการศึกษาขั้นมูลฐานและเสรีภาพในการศึกษาอบรมก็ตาม แต่ในมาตรา ๔๐ วรรคสอง ก็ได้กำหนดเงื่อนไขไว้ชัดเจนว่าเสรีภาพในการศึกษาอบรมต้องไม่ขัดต่อกฎหมายว่าด้วยการศึกษาภาคบังคับและกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษา ฉะนั้น ในเรื่องนี้แม้ผู้จัดตั้งจะพยายามหาคำมาใช้ในการหลีกเลี่ยงการปฏิบัติตามกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษาย่อมกระทำไม่ได้ ส่วนมาตรา ๖๕ เป็นเรื่องเกี่ยวกับแนวนโยบายแห่งรัฐที่รัฐธรรมนูญกำหนดให้รัฐพึงส่งเสริมให้เอกชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอบรมทุกระดับตามที่กฎหมายบัญญัติ ซึ่งมีใช่เป็นเรื่องของสิทธิในการจัดการศึกษาอบรม แต่การจัดการศึกษาอบรมในระดับอุดมศึกษาของเอกชนนั้นอยู่ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายว่าด้วยสถาบันอุดมศึกษาเอกชนดังกล่าวข้างต้น

โดยสรุป คณะกรรมการการศึกษากฎีกา (กรรมการร่างกฎหมาย คณะที่ ๓) เห็นว่า หากข้อเท็จจริงปรากฏว่านิสิตที่เข้ารับการศึกษานในสถาบันอุดมศึกษา มหาลัษังชีวิต ภาคเรียนที่ ๑ ปีการศึกษา ๒๕๓๙ เป็นผู้สำเร็จการศึกษาไม่ต่ำกว่าชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการหรือตามที่กระทรวงศึกษาธิการเทียบเท่า มีจำนวนเกินกว่า ๗ คนขึ้นไป ก็ต้องถือว่าสถาบันอุดมศึกษามหาลัษังชีวิต มีสถานภาพเป็นสถาบันอุดมศึกษาเอกชนตามมาตรา ๕^{๑๘} แห่งพระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พ.ศ.๒๕๒๒ ซึ่งแก้ไขเพิ่มเติมโดยพระราชบัญญัติสถาบันอุดมศึกษา (ฉบับที่ ๒) พ.ศ.๒๕๓๕ และจะต้องขออนุญาตจัดตั้งจาก

^{๑๖}มาตรา ๔๐ บุคคลย่อมมีสิทธิเสมอกันในการรับการศึกษาขั้นมูลฐานตามกฎหมายว่าด้วยการศึกษาภาคบังคับ

บุคคลย่อมมีเสรีภาพในการศึกษาอบรม เมื่อไม่ขัดต่อหน้าที่ของพลเมืองตามรัฐธรรมนูญ และไม่ขัดต่อกฎหมายว่าด้วยการศึกษาภาคบังคับ และกฎหมายว่าด้วยการจัดตั้งสถานศึกษา

เสรีภาพในวิชาการย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ ต้องไม่ขัดต่อหน้าที่ของพลเมือง

^{๑๗}มาตรา ๖๕ รัฐพึงส่งเสริมและบำรุงการศึกษาอบรมและการฝึกอาชีพตามความเหมาะสมและความต้องการของประเทศ และพึงส่งเสริมให้เอกชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาอบรมทุกระดับตามที่กฎหมายบัญญัติ

การจัดระบบการศึกษาอบรมเป็นหน้าที่ของรัฐโดยเฉพาะ สถานศึกษาทั้งปวงย่อมอยู่ภายใต้การกำกับดูแลของรัฐ

การศึกษาอบรมภาคบังคับในสถานศึกษาของรัฐ จะต้องจัดให้โดยไม่เก็บค่าเล่าเรียนและโดยทั่วถึงอย่างมีประสิทธิภาพ

การศึกษาอบรมขั้นอุดมศึกษา รัฐพึงจัดให้สถานศึกษาดำเนินกิจการได้โดยอิสระภายในขอบเขตตามที่กฎหมายบัญญัติ

รัฐพึงช่วยเหลือผู้ยากไร้และด้อยโอกาสให้ได้รับทุนและปัจจัยต่าง ๆ ในการศึกษาอบรมและการฝึกอาชีพ

^{๑๘}โปรดดูเชิงอรรถที่ (๖)

รัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัยตามมาตรา ๑๐^{๑๙} และขอความเห็นชอบจากคณะกรรมการ
สถาบันอุดมศึกษาเอกชนเพื่อเปิดดำเนินการในสาขาวิชาตามมาตรา ๑๕^{๒๐} แห่งพระราชบัญญัติ
ดังกล่าว

(ลงชื่อ) อัคราทร จุฬารัตน
(นายอัคราทร จุฬารัตน)
เลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกา

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา
พฤษภาคม ๒๕๓๙

^{๑๙}โปรดดูเชิงอรรถที่ (๒)

^{๒๐}โปรดดูเชิงอรรถที่ (๓)